

ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ ПРИ ПРИМУШУВАННІ ДО ВСТУПУ У СТАТЕВИЙ ЗВ'ЯЗОК

ВОСКРЕСЕНСЬКА Ірина Владиславівна - ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ, капітан міліції

УДК 343.54 (477)

Проанализированы точки зрения относительно объекта преступления, которые сложились в современной доктрине уголовного права. Автором отстаивается концепция объекта преступления как общественных отношений. Рассмотрены проблемные вопросы по определению объекта преступления склонения к вступлению в половую связь. Определено непосредственный объект, ответственность за который предусмотрено ст. 154 УК Украины.

Ключові слова: об'єкт злочину, об'єкт кримінально-правової охорони, безпосередній об'єкт, суспільні відносини, статеві свободи, статеві недоторканість, примушування до вступу у статевий зв'язок.

Постановки проблеми

Насамперед зазначимо, що на сьогодні в теорії кримінального права питання про сутність об'єкта залишається чи не найбільш дискусійним. Правильне визначення об'єкта, який є найважливішим елементом складу злочину, має вирішальне значення для юридичної оцінки при кваліфікації.

Наукові розробки

В останні роки в науковій доктрині питання об'єкта злочину присвячено чимало праць. Зокрема, його дослідженням займалися А. В. Агафонов, Ю. В. Александров, Л. А. Андреева, М. И. Бажанов, І. О. Бандурка, В. И. Борисов, Л. П. Брич, Л. Д. Гаухман, В. К. Глістін, А. А. Дудоров, А. Н. Каменева, Т. В. Кондратова, Н. І. Коржанський, О. В. Крючкова, В. В. Кузнецов, Т. Д. Лисько, Д. Б. С. Нікіфоров, П. Москаль, А. А. Пі-

онтковський А. А. Свитличный, Н. А. Озова, Н. А. Семикин, В. В. Сташис, Я. В. Тацій, Н. И. Хавронюк, А. П. Холод, С. Д. Цэнгэл, С. В. Чмут, П. Л. Фріс, А. П. Шеремет, та інші. Наукові праці цих авторів є важливим надбанням для кримінального права в цілому та є фундаментом для визначення основних тенденцій розвитку, що стосується суспільних відносин у сфері статевої свободи і статевої недоторканості особи.

Метою представленої статті є комплексний теоретичний аналіз доктринального тлумачення вчення про об'єкт злочину та об'єкт кримінально-правової охорони суспільних відносин щодо статевої свободи та статевої недоторканості особи та визначення безпосереднього об'єкта злочину, відповідальності за вчинення якого передбачено ст. 154 КК України.

Виклад основного матеріалу

Зважаючи на значущість теоретичної розробки питання про об'єкт злочину, слід зауважити, що серед учених-криміналістів відсутнє єдине бачення того, що складає зміст даного поняття. В основу наукової дискусії щодо визначення змісту об'єкта злочину було покладено його бачення в різному ракурсі, у тому числі через систему його складових, а також різниці в обсягах понять «об'єкт злочину» та «об'єкт кримінально-правової охорони».

Найбільш розробленою вважається теорія об'єкта злочину як суспільних відносин,

яка була започаткована у 1925 році А. А. Піонтковським, який виходячи із загального вчення про злочин, вказував, що «об'єктом будь-якого злочинного посягання виступають суспільні відносини, охоронювані апаратом кримінально-правового примусу» [1, с. 120-130]. Разом з цим, він зазначав, що «будь-який злочин прямо або опосередковано посягає на соціалістичні суспільні відносини. Однак, слід визнати, що безпосереднім об'єктом посягання при вчиненні ряду злочинів можуть бути не самі суспільні відносини, а їх елементи: їх матеріальне вираження – при посяганні на соціалістичну та приватну власність, їх суб'єкти – при посяганні на особу радянського громадянина [2, с. 116].

Обґрунтованою є позиція В.Я. Тація, який вважає, що «вчиняючи злочин, здійснюючи посягання на суспільні відносини, особа завжди заподіює шкоду, знищує або пошкоджує (змінює) об'єкт, що піддається такому впливу» [3, с. 9].

Окремої уваги заслуговує робота з дослідження структурних елементів суспільних відносин проведена Б. С. Нікіфоровим, який дійшов висновку, що до них слід відносити: 1) учасників (суб'єктів) суспільних відносин; 2) відносини між цими учасниками; 3) умови правильного функціонування соціального установа [4]. Однак, саме останній структурний елемент викликав сумніви в правильності вказаної трьох-елементної структури, через те, що умови життя, існування чогось, у тому числі суспільних відносин, знаходяться поза самим предметом (явищем) та не є його складовою частиною [3, с. 10].

Подібна позиція щодо об'єкта злочину як суспільних відносин підтримується також М. Й. Коржанським [6], В. К. Глістіним [7], М. І. Бажановим [8], В. Я. Тацієм [3] та іншими, які під суспільними відносинами розуміли «визначені зв'язки між суб'єктами відносин, що складаються в процесі їх матеріальної чи духовної діяльності» [3, с. 14].

В статті автор буде спиратися на найбільш розроблену та поширену в теорії кримінального права концепцію об'єкта злочину – суспільні відносини, тобто відносини, на які посягає злочин, завдаючи їм

певної шкоди, і які поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність. Слід приєднатись до аргументів, які наведено В. В. Кузнєцовим: «блага», «цінності», «сфери життєдіяльності людей» означають умови існування суспільних відносин і забезпечуються суспільними відносинами, ці суспільні відносини забезпечують найбільш суттєві блага й інтереси особи, охороняються кримінальним правом і представляють собою об'єкти злочинів [8, с. 78]. Винна особа, посягаючи на «блага», «цінності», «інтереси», «права, свободи й законні інтереси людини і громадянина» впливає на окремі елементи суспільних відносин (суб'єктів відносин, предмет, з приводу якого існують відносини або соціальний зв'язок), що у подальшому викликає руйнацію суспільних відносин через втрату чи пошкодження їх окремих складових.

Окрему увагу необхідно звернути на співвідношення понять «об'єкт злочину» та «об'єкт кримінально-правової охорони». У науці кримінального права категорії «об'єкт злочину» та «об'єкт кримінально-правової охорони» окремими вченими вважаються ідентичними [9, с. 289-290] або тотожними, а їх використання залежить від сфери розгляду проблеми [10, с. 16].

Тож, ці поняття не є тотожними, однак, як правило, відбувається збіг родового об'єкту та об'єкту кримінально-правової охорони, адже законом про кримінальну відповідальність поставлено під охорону групу суспільних відносин. Наприклад, статевая свобода та статевая недоторканість особи, у разі посягання на них, виступають в якості об'єкта злочину чи об'єкта кримінально-правового захисту та є невід'ємною частиною складу злочину, передбаченого ст. 154 КК України. Об'єктом кримінально-правової охорони є право особи на свободу та особисту недоторканність, а саме його частина – статевая свобода та статевая недоторканість, яка є благом, що надана кожному громадянину з його народження та автоматично поставлена під охорону закону про кримінальну відповідальність.

Найбільш поширеною у кримінально-правовій літературі є класифікація об'єктів злочину за двома критеріями:

1) за обсягом чи ступенем узагальнення суспільних відносин, які поставлені під охорону законом про кримінальну відповідальність та виступають об'єктами злочинів (класифікація «за вертикаллю»);

2) за соціально-правовою значущістю чи важливістю суспільних відносин, які поставлені під охорону законом про кримінальну відповідальність та яким завдає шкоди конкретний злочин (класифікація безпосередніх об'єктів «за горизонталлю») [11, с. 102-104; 12, с. 71-74; 13, с. 104-105].

Норма, якою передбачено відповідальність за примушування до вступу в статевий зв'язок включена до ст. 154 Кримінального кодексу (далі КК) України «Примушування до вступу в статевий зв'язок» і міститься у Розділі IV Особливої частини – «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи». Таким чином, «статева свобода і статева недоторканність» виступають системою тотожних, однорідних, взаємопов'язаних та взаємообумовлених груп суспільних відносин, що охороняються нормами розділу IV Особливої частини КК України, та виступають родовим об'єктом статевих злочинів [14, с. 453].

Найвужчим за обсягом видом об'єкту злочину за «вертикальною класифікацією» є безпосередній об'єкт. У науці кримінального права під безпосереднім об'єктом розуміють конкретні суспільні відносини, поставлені під охорону законом про кримінальну відповідальність, на які посягає злочин і яким заподіюється шкода або створюється загроза її заподіяння.

У складі злочину, що є предметом даної статті, безпосередніми об'єктами злочину, альтернативно, виступають статева свобода або статева недоторканність, що залежить від того, чи досягла потерпіла особа, на момент вчинення злочину, статевої зрілості. Вказана теза, у більш конкретному виді, підтверджується і науковцями: «статева недоторканність є об'єктом статевого злочину щодо неповнолітнього, а статева свобода потерпає виключно у випадках вчинення статевих злочинів «відносно дорослих осіб» [15, с. 21].

Під статевою свободою, як правило, розуміється право повнолітньої особи само-

стійно обирати собі статевого партнера для зносин і не допускати будь-якого примусу.

Статева свобода, по-перше, є природним правом жінки або чоловіка, які досягли повноліття; по-друге, передбачає статеви зносини за обопільною згодою партнерів (добровільно, без примусу, насильства); по-третє, не має обмежень щодо статі партнера та форм задоволення статевої пристрасті; по-четверте, не повинна порушувати законні права і інтереси інших осіб, держави та суспільства. Тому не мають статевої свободи особи певного віку та стану: психічно хворі особи, які визнані судом недієздатними, особи, які не досягли певного віку чи статевої зрілості [14, с. 453].

Статева недоторканність полягає у забороні будь-якого неправомірного втручання у сферу статевих відносин малолітньої або неповнолітньої особи. Якщо питання про статева свободу не викликає суперечностей серед вчених, то питання статевої недоторканості та її співвідношення зі статевою свободою вирішується не однаково, при цьому окремими вченими порушується питання про те, що статева недоторканність охоплює за «своїм об'ємом» статева свободу.

Не вдаючись до дискусії щодо обсягу та співвідношення понять статева свобода та статева недоторканність, найбільш вдалим, на думку автора, є підхід запропонований В. В. Сташисом та М. І. Бажановим, що пов'язують статева недоторканність із абсолютною заборорою будь-якого втручання у статева сферу особи, яка не набула статевої свободи [16, с. 155].

Вказана позиція була конкретизована О. О. Світличним та П. В. Хряпінським, які вказують, що «саме суспільні відносини із забезпечення абсолютної інформаційної (психічної) та тілесної (фізичної) статевої недоторканості неповнолітньої особи, насамперед, ставляться під охорону кримінально-правовими засобами» [17, с. 85].

Статева свобода та статева недоторканність є самостійними об'єктами кримінально-правової охорони в межах права особи на свободу та особисту недоторканність. Безпосередній об'єкт злочину, відповідальність за вчинення якого передбачено ст. 154 КК України, є альтернативним. Так,

об'єктом злочину можуть виступати суспільні відносини, які забезпечують статеву свободу жінки або чоловіка при їх примушуванні до вступу до статевих стосунків, а у випадку примушування до статевих стосунків осіб, що не досягли певного віку статевої зрілості, безпосереднім об'єктом виступають суспільні відносини, що забезпечують статеву недоторканність.

У теорії кримінального права, крім поділу об'єктів злочину «за вертикаллю» існує також поділ безпосереднього об'єкта «за горизонталлю». Указаний поділ обумовлений тим, що окремі злочинні діяння можуть одночасно посягати на два безпосередніх об'єкти, у таких випадках іде мова про двооб'єктні або багатооб'єктні злочини.

Як вже було вказано, основними безпосередніми об'єктами складів злочинів, відповідальність за вчинення яких передбачено ст. 154 КК України, є статева свобода або статева недоторканність, тобто ті суспільні відносини, які насамперед поставив під охорону законодавець, приймаючи закон про кримінальну відповідальність. Додатковими безпосередніми об'єктами у цих складах злочинів є ті суспільні відносини, яким поряд з основним об'єктом, лише поруч з ним, заподіюється чи створюється загроза заподіяння шкоди.

У теорії кримінального права визнається, що додатковий безпосередній об'єкт може бути двох видів: обов'язковий та факультативний.

У той час, як основний (головний) безпосередній об'єкт злочину в кримінальному провадженні повинен встановлюватися обов'язково, що необхідно для правильної кваліфікації злочину, визначення обов'язкових і факультативних додаткових безпосередніх об'єктів конкретизує склад певного злочину, дозволяє відмежувати його від суміжних складів, має значення для індивідуалізації покарання, а також, у разі необхідності, для визначення підстав кваліфікації вчиненого за сукупністю.

Виходячи зі змісту диспозиції, описаної у ч. 1 ст. 154 КК України, можна зробити висновок, що застосоване законодавцем формулювання «особа, від якої жінка чи чоловік матеріально або службово залежні»

передбачає можливість впливу на основний безпосередній об'єкт лише через використання існуючих між винною та потерпілою особою відносин, які базуються на майнових чи службових інтересах або обов'язках потерпілої особи. Тобто в даному випадку відсутність таких «відносин залежності» автоматично виключає склад злочину, тому, на наш погляд, вони повинні визнаватися додатковим обов'язковим об'єктом. Наявна між винною і потерпілою особою залежність підтверджує факт існування між сторонами правовідносин, які виникають (існують) у зв'язку з їх включенням до різних сфер життєдіяльності (сім'я, виробнича діяльність тощо).

На необхідність, у тому числі кримінально-правового захисту суспільних відносин, які виникають через певну залежність, вказано у Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Відповідно до ст. 24 вказаного закону (Відповідальність за порушення законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків), особи, винні в порушенні вимог законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, несуть цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність. Порушення, які посягають на суспільні відносини, що виникають з приводу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, пов'язуються з сексуальними домаганнями, під якими, згідно ст. 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» розуміються «дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування» [18].

У якості додаткових обов'язкових об'єктів, які визначено у законі про кримінальну відповідальність альтернативно і які зазнають шкоди поряд з основним безпосереднім, слід визнавати суспільні відносини, що забезпечують захист майнових інтересів (у першу чергу неповнолітніх та осіб, відносно яких встановлені опіка чи піклуван-

ня з боку винної особи), а також суспільні відносини у сфері службової діяльності (зокрема, в частині підпорядкованості, яка виникає через виконання, як правило, винною особою обов'язків пов'язаних з організаційно-розпорядчою діяльністю або інтереси служби взагалі).

Формулюючи диспозицію ст. 154 КК України, законодавцем поставлено під охорону лише частину достатньо цінних суспільних відносин, яким насправді може спричинитися шкода посяганнями, передбаченими аналізованою нормою, у результаті чого в забезпеченні кримінально-правової охорони утворилися прогалини. Так, звуження кола суспільних відносин (законом передбачено використання винною особою лише матеріальної або службової залежностей), яким може завдаватися шкода при такій формі примушування, викликає труднощі у визначенні обсягу заподіяної шкоди (кола суспільних відносин) та правозастосуванні. Зокрема, це стосується форм залежності, які за законодавством закордонних держав прийнято називати іншими (наприклад, у ст. 151 КК Азербайджанської Республіки, ч. 1 ст. 170 КК Республіки Білорусь, ст. 140 КК Республіки Вірменія, ст. 139 КК Республіки Грузія, ст. 123 КК Республіки Казахстан, ст. 123 КК Киргизької республіки, ст. 161 КК Латвійської Республіки, ст. 133 КК Російської Федерації, ст. 140 КК Республіки Таджикистан), що виникають, зокрема, у сімейних стосунках (між подружжям, між дітьми та батьками, між опікуном або піклувальником та особами, відносно яких встановлені опіка чи піклування і т.і.) чи професійній діяльності (відносини, що виникають, наприклад, між хворим та пацієнтом, між особою, що відбуває покарання та адміністрацією установи і т.і.) тощо. У даних випадках, наявна прогалина, що відноситься до сфери об'єкта кримінально-правової охорони та його обсягу. Адже і міжнародно-правові документи сферу відносин залежності трактують більш широко, під захист повинно бути поставлено більше за обсягом (ніж передбачено чинним законодавством) коло суспільних відносин, які забезпечують свободу та особисту недоторканність: «з метою захисту дітей від

усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину (ст. 19 Конвенції про права дитини)[19], крім цього, наприклад, насильством щодо жінок охоплюються: а) фізичне, статеве та психологічне насильство, що має місце в сім'ї, включно нанесення побоїв, статевий примус дівчаток у сім'ї, насильство, пов'язане з приданим, згвалтування дружини чоловіком, пошкодження жіночих статевих органів та інші традиційні види практики, спричиняючи збитки жінкам, лікарське насильство та насильство, пов'язане з експлуатацією; б) фізичне, статеве та психологічне насильство, що має місце в суспільстві в цілому, включно згвалтування, статевий примус, статеве домагання та залякування на роботі, в навчальних закладах та в інших місцях, торгівлю жінками і примус до проституції; с) фізичне, статеве та психологічне насильство з боку чи при потуранні держави, де б воно не відбуваюся (ст. 2 Декларації про викорінення насильства відносно жінок) [24] тощо.

Тобто, одночасно з посяганням на основний безпосередній об'єкт (статева свобода або статева недоторканність) шкода може завдаватися ще і додатковим об'єктам: сімейним відносинам, відносинам моральності, суспільним відносинам, які виникають з приводу здійснення професійної діяльності тощо, що потребує законодавчого врегулювання.

Розглядаючи механізм заподіяння шкоди основному безпосередньому об'єкту (статева свобода або статева недоторканність), винна особа ставить його під загрозу заподіяння шкоди шляхом впливу на інші об'єкти – суспільні відносини, що забезпечують захист майнових інтересів, суспільні відносини у сфері службової діяльності, сімейні відносини, відносини у сфері моральності, суспільні відносини, що виникають з приводу здійснення професійної діяльності тощо, при цьому також ставлячи їх під загрозу заподіяння шкоди або взагалі руйну-

ючи їх. При цьому у механізмі злочинного посягання вказані суспільні відносини являють собою так би мовити «первинний об'єкт» заподіяння шкоди, в той час як статевая свобода або статевая недоторканість є «кінцевим» та основним об'єктом, на який винний спрямовує посягання, усвідомлюючи при цьому, що відсутність певної залежності унеможлиблює такий тиск на потерпілу особу. Таким чином, заподіяння шкоди суспільним відносинам, що забезпечують захист майнових інтересів, суспільним відносинам у сфері службової діяльності, сімейним відносинам, відносинам у сфері моральності, суспільним відносинам, що виникають з приводу здійснення професійної діяльності тощо, є засобом, необхідним, відповідно до уявлень винного, для створення загрози головному об'єктові. Ця обставина визначає характер суспільної небезпечності аналізованого злочину та служить для відмежування його від суміжних статевих кримінальних правопорушень.

Слід зазначити, що на питання більш широкого кола діянь, які посягають на сферу статевих стосунків і якими заподіюється шкода моральності вказувала і І. О. Бандурка, яка розглядаючи питання примушування до участі у створенні порнографічних предметів, вказує на те, що при примушуванні типовим безпосереднім основним об'єктом складу злочину у багатьох випадках є саме статевая свобода, а статевая моральність є типовим безпосереднім додатковим об'єктом [21, с. 12].

У складах злочинів, передбачених у ч. 2 ст. 154 КК України також можна виділити додаткові об'єкти злочину, які визначено альтернативно. Такими об'єктами слід визнавати: суспільні відносини власності – якщо дії були поєднані з погрозою знищення, пошкодження або вилучення майна потерпілої (потерпілого) чи її (його) близьких родичів або членів її (його) сім'ї, а також честь та гідність, якщо дії були поєднані з погрозою розголошення відомостей, що ганьблять потерпілу (потерпілого) чи її (його) близьких родичів або членів її (його) сім'ї.

Слід наголосити на тому, що, крім близьких родичів, у вказаній нормі, погро-

зи також можуть стосуватися і членів сім'ї, адже згідно ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України, ці категорії осіб є рівноправними та вплив на них здійснює однаковий, як і на близьких потерпілому, тиск на потерпілого. Близькими родичами або членами сім'ї визнаються чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі [22].

Висновки

Статевая свобода та статевая недоторканість є самостійними об'єктами кримінально-правової охорони в межах права особи на свободу та особисту недоторканність. Безпосередній об'єкт злочину, відповідальність за вчинення якого передбачено ст. 154 КК України, є альтернативним. Так, об'єктом злочину можуть виступати суспільні відносини, які забезпечують статеву свободу жінки або чоловіка при їх примушуванні до вступу до статевих стосунків, а у випадку примушування до статевих стосунків осіб, що не досягли певного віку статевої зрілості, безпосереднім об'єктом виступають суспільні відносини, що забезпечують статеву недоторканність.

Одночасно з посяганням на основний безпосередній об'єкт, шкода альтернативно завдається і додатковим об'єктам, якими, крім суспільних відносин, що забезпечують захист майнових інтересів та суспільних відносин у сфері службової діяльності, є сімейні відносини, відносини у сфері моральності, суспільні відносини, що виникають з приводу здійснення професійної діяльності тощо, що потребує законодавчого врегулювання.

Література

1. Пионтковский А. А. Уголовное право РСФСР. Часть общая / А. А. Пионтковский. – М. :

АНОТАЦІЯ

Проведено аналіз точок зору щодо об'єкту злочину, які склалися у сучасній доктрині кримінального права. Автором відстоюється концепція об'єкта злочину як суспільних відносин. Розглянуто проблемні питання щодо визначення об'єкта злочину примушування до вступу у статевий зв'язок. Визначено безпосередній об'єкт злочину, відповідальність за вчинення якого передбачено ст. 154 КК України.

SUMMARY

Here is held the analysis of points of view regarding the object of the crime, which have emerged in the modern doctrine of criminal law. The author nominates the concept of crime as an object of public relations. The problems are considered concerning the definition of the object of the crime of violent coercion to sexual relations. The direct object of crime is defined, the responsibility for its execution is monitored under Art. 154 of the Criminal Code of Ukraine.

Гос. изд-во, 1925. – 230 с.

2. Пионтковский А. А. Курс советского уголовного права: Преступление. В 6-ти томах: Часть общая. Т. 2 / Пионтковский А.А.; Редкол.: Пионтковский А.А., Ромашкин П.С., Чхиквадзе В.М. – М.: Наука, 1970. – 516 с.

3. Тацкий В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В. Я. Тацкий. – Х. : Вища шк., изд-во при Харьк. гос. ун-те, 1988. – 198 с.

4. Никифоров Б.С. Объект преступления по советскому уголовному праву. – М., 1960. – 232 с.

5. Коржанский Н. И. Объект посягательства и квалификация преступлений [Текст] : учеб. пособие / Н. И. Коржанский. – Волгоград : НИИРИО ВСШ МВД СССР, 1976. – 120 с.

6. Глистин В. К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений (объект и квалификация преступлений) [Текст] / В. К. Глистин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1979. – 128 с.

7. Бажанов М. И. Уголовное право. Общая часть [Текст] / М. И. Бажанов. – Днепропетровск : Пороги, 1992. – 168 с.

8. Кузнецов В. В. Співвідношення понять «об'єкт злочину» та «об'єкт кримінально-правової охорони» в теорії кримінального права / В. В. Кузнецов // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2014. – № 11/2. – С. 77-79.

9. Кримінальне право України. Загальна частина: [підручник] / За ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова. Б. Г. Розетського. – К. : Істина. 2011. – 1121 с.

10. Филимонов В. Д. Охранительная функция уголовного права / Филимонов В. Д. – СПб. : «Юридический центр Пресс». 2003. – 196 с.

11. Матишевський П. С. Кримінальне право України: Загальна частина: Підруч. для студ. юрид. вузів і фак. – К.: А.С.К., 2001. – 352 с.

12. 12Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Атіка, 2004. – 488 с.

13. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 456 с.

14. Чмут С. В. Безпосередній об'єкт статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості [Текст] / С. В. Чмут // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип.45. – К. : Ін-т держави і права НАН України, 2009. – С. 452-459.

15. Маляренко В. Т., Мачужак Я. В. Про статеві злочини та інші сексуальні зловживання щодо малолітніх і неповнолітніх // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1998. – №1. – С. 20-26.

16. Сташис В. В., Бажанов М. И. Преступления против личности в УК УССР и судебной практике: Монография. – Х., 1987. – 216 с.

17. Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх : Монографія / О. О. Світличний, П. В. Хряпінський. – Дніпропетровськ : НГУ, 2014. – 265 с.

18. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [Електронний ресурс] : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2866-15/print1423076529335782>.

19. Конвенція про права дитини : Конвенція, Міжнародний документ від 20.11.1989 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021/print1423767217275564.

20. Декларація об искоренении насилия в отношении женщин : Декларация, Міжнародний документ від 20.12.1993 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_506/print1423767217275564.

21. Бандурка І. О. Кримінально-правова характеристика злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Бандурка Ірина Олександрівна ; Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2010. – 22 с.

22. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1385149626864866>.